

Identifying the Quranic-Narrative Nature of the Great Jihad, Understanding the Methodology of the Enemy's Action and the Ways to Cope with it in the Field of Economics

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Authors

Mohammad Hossein Bagheri¹

Abualqasem Asi Mozneb^{2*}

Azam Etemadi Fard³

How to cite this article

Mohammad Hossein Bagheri, Abualqasem Asi Mozneb, Azam Etemadi Fard, Identifying the Quranic-Narrative Nature of the Great Jihad, Understanding the Methodology of the Enemy's Action and the Ways to Cope with it in the Field of Economics, *Journal of Quran and Medicine*. 2020; 5(2): 139-154.

1. PhD student in Quran and Hadith, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran (Corresponding Author).

3. Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: mozneb1@iauyazd.ac.ir

Article History

Received: 2020/06/09

Accepted: 2020/08/08

ePublished: 2020/09/20

ABSTRACT

Jihad is a well-known and holy concept in our religious literature and is one of the important chapters of Islamic jurisprudential books. One of the types of jihad is the great jihad, which falls under the category of minor jihad. The Great Jihad has a completely Quranic nature and verse 52 of Surah Al-Furqan indicates this. This jihad means disobeying the enemy in various fields of politics, culture, society, and the field of economy. The purpose of this study is to examine the nature of the Great Jihad in the Quran and hadiths and to count the ways in which the enemy operates in order to find solutions to cope with it in the field of economics. The methodology of this research is descriptive-analytical and the method of data collection is through the library. The data collection tools include taking notes from books, articles and software. The findings of this study indicate the need for the country's immunity from the harms and enmities of long-standing and vindictive enemies, and it is necessary for us to consider all four areas of the Great Jihad and do our best to advance the goals of these areas. Since the enemy uses the two methods of infiltration and sanctions to destroy the economy of the target societies, so the solution of the great jihad in the field of economy is not to be digested in the economy of the world community and to implement the resistance economy

Keywords: Great Jihad, Recognizing the Enemy, Methods of Action, Coping Strategies, Economics.

ماهیت‌شناسی قرآنی - روایی جهاد کبیر، شیوه‌شناسی

عملکرد دشمن و راه‌کارهای مقابله با آن در عرصه

اقتصاد

محمد حسین باقری

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

ابوالقاسم عاصی مذهب

استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

اعظم اعتمادی فرد

استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

چکیده

جهاد در ادبیات دینی ما مفهومی شناخته شده و دارای تقدس بوده و از ابواب مهم کتب فقهی می‌باشد. یکی از انواع جهاد، جهاد کبیر است که زیر مجموعه‌ی جهاد اصغر قرار می‌گیرد. جهاد کبیر دارای ماهیتی کاملاً قرآنی بوده و آیه ۵۲ سوره‌ی فرقان مبین این امر است. این جهاد یعنی اطاعت نکردن از دشمن در میدان‌های مختلف سیاست، فرهنگ، اجتماع و از جمله در میدان اقتصاد. هدف از تحقیق حاضر، بررسی ماهیت جهاد کبیر در قرآن و روایات و احصاء شیوه‌های عملکرد دشمن جهت یافتن راهکارهایی برای مقابله با آن در عرصه‌ی اقتصاد می‌باشد. نوع روش این تحقیق، توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات آن کتابخانه‌ای، و ابزارهای گردآوری اطلاعات، فیش‌برداری از کتب، مقالات و نرم‌افزارها است. یافته‌های حاصل از این تحقیق حکایت از ضرورت مصونیت کشور از گزند آسیب‌ها و دشمنی‌های دشمنان دیرینه و کینه‌توز دارد و لازم است، ما همه عرصه‌های چهارگانه جهاد کبیر را مورد عنایت قرار داده و تمام توانمان را در پیشبرد اهداف این عرصه‌ها به کار بندیم. از آنجایی که دشمن برای فروپاشی اقتصاد جوامع هدف، از دو شیوه نفوذ و تحریم بهره می‌برد، لذا راه کار جهاد کبیر در عرصه‌ی اقتصاد، هضم نشدن در هاضمه‌ی اقتصاد جامعه‌ی جهانی و اجرای اقتصاد مقاومتی می‌باشد.

کلمات کلیدی: جهاد کبیر، شناخت دشمن، شیوه‌های عملکرد، راه‌کارهای مقابله، اقتصاد

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۱۸

*نویسنده مسئول: moznab1@iauyazd.ac.ir

مقدمه

هدف‌گذاری انقلاب اسلامی، یک هدف‌گذاری آرمانی، مبتنی بر حقایق و واقعیت‌هاست. آرمانی که براساس یک تکلیف الهی پایه‌ریزی شده است. این تکلیف چیزی نیست جز نجات بشریت از ظلم و جور و طواغیت و رساندن وی به سرمنزل فلاح و رستگاری و سعادت دنیوی و اخروی؛ و این امر حاصل نمی‌شود، مگر با تحقق تمدن نوین اسلامی. تمدنی که زمینه‌ساز ظهور مصلح و منجی عالم (عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف) است.

تمدن‌سازی نیازمند ابزار و مقدماتی است. از نظر رهبر معظم انقلاب (مدظله)، تمدن نوین اسلامی دارای دو بخش اساسی است؛ «تمدن نوین - اسلامی - دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری است؛ یک بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است. به هر دو بخش باید رسید... بخش ابزاری عبارت است از همین ارزش‌هایی که امروز به عنوان پیشرفت کشور مطرح می‌کنیم. علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار سیاسی و نظامی، اعتبار بین‌المللی، تبلیغ و ابزارهای تبلیغ» [۱]

بخش دوم این تمدن نوین، فعلاً موضوع بحث ما نیست و انشاءالله در جای خود، به آن پرداخته خواهد شد.

از دیدگاه رهبری معظم انقلاب (دام‌عزه)، یکی از گزینه‌های بخش سخت‌افزاری تمدن عظیم اسلامی - که از اهمیت بالایی برخوردار است، اقتصاد است. «اقتصاد، نماد پیشرفت کشور و جامعه است. بنابراین اگر اقتصاد کشور، پیشرفته نباشد و نتواند رفاه عمومی ایجاد کند، در نتیجه، مرحله چهارم تمدن‌سازی که ایجاد کشور اسلامی است دچار اختلال می‌شود و سیر تحقق تمدن اسلامی متوقف می‌شود. هرچند پیشرفت‌های اقتصادی بعد از انقلاب درخور توجه است، اما نتوانسته در تراز تمدن اسلامی و برای تمدن‌سازی رشد کند و به همین دلیل مورد طمع دشمنان واقع شده تا از این ناحیه مانع شکل‌گیری تمدن جدید اسلامی شوند. از جهت دیگر، انقلاب اسلامی ایران به جهت ماهیت استکبارستیزی و نپذیرفتن سلفه بیگانگان که از مکتب انبیا آموخته، از روزهای نخست عمر و در طول حیات خود، با کارشکنی‌های مخلف جبهه استکبار مواجه بوده است. البته این فقط مختص انقلاب اسلامی ایران نیست، بلکه در طول تاریخ، ملت‌هایی که برای استقلال خود از دست استعمارگران تلاش کرده‌اند، همواره با این مشکلات مواجه بوده‌اند. استعمارگران برای تسلیم کشورها از ابزارهای گوناگون نظامی، سیاسی، امنیتی، فرهنگی، اقتصادی و... استفاده می‌کنند. اما یکی از ابزارهای قدرتمند و همیشگی که کشورهای استعمارگر برای سلطه‌جویی و استثمار، همواره به کار می‌برند، استفاده از ابزار اقتصادی است که مردم کشور هدف را به طور مستقیم تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و ضررها و خسارت‌هایی را بر آن جامعه وارد می‌کند» [۲].

سابقه سال‌ها و بلکه قرن‌ها استثمارگری برای دولت‌های استعمارگر، این دولت‌ها را به بهره بردن از این تجربه واداشته است که صرفاً حمله نظامی، پاسخگوی نیاز آنان برای تاراج سرمایه‌های ملت‌های

ممکن است، و اجتهاد چه با مال، بدن و اعضا و یا با فکر و اندیشه، همگی می‌تواند در راه خداوند متعال و یا مسیرهای دنیوی و اغراض شخصی باشد» [۶].

- صاحب جواهر در تعریف اصطلاحی جهاد می‌گوید: «الْجِهَادُ بَدَلُ النَّفْسِ وَالْمَالِ وَالْأَوْسَعِ فِي أَعْلَاءِ كَلِمَةِ الْأِسْلَامِ وَأَقَامَةُ شَعَائِرِ الْإِيمَانِ» [۷]. (جهاد، بدل جان و مال و توان در راه اعتلای اسلام و برپاداشتن شعائر دین است). هم چنین در شرح لمعه آمده: «الْجِهَادُ شَرَعًا بَدَلُ النَّفْسِ وَمَا يَتَوَقَّفُ عَلَيْهِ مِنَ الْمَالِ فِي مَحَارِبِهِ بِالْمُشْرِكِينَ أَوْ الْبَاغِينَ فِي سَبِيلِ أَعْلَاءِ كَلِمَةِ الْأِسْلَامِ عَلَى وَجْهِ مَخْصُوصٍ» [۸]. (جهاد از نظر شرعی به معنای بخشش جان و هر آنچه متوقف بر آن است از مال در جنگ با مشرکان و متجاوزان به شیوه ای خاص، یا بخشش جان، مال و توان، در راه بالا بردن کلمه اسلام و برپاداشتن شعائر ایمان). بنابراین «مهم‌ترین مفهوم اصطلاحی جهاد در متون دینی، همانند کاربرد عام آن، گونه‌ای خاص از تلاش است، یعنی مبارزه کردن در راه خدا با جان، مال و دارایی‌های دیگر خود، با هدف گسترش اسلام یا دفاع از آن» [۹].

- در یک جمع‌بندی کلی می‌توان ادعا نمود جهاد چه از ریشه جهد به معنای رنج و سختی و فشار و دشواری گرفته شود و چه از جهد به معنای کوشش گسترده و وسیع به اندازه طاق، واژه‌ای است قرآنی که مفهومی فراتر از تفکر رایج را در خود جای داده است و قطعاً نمی‌توان این لغت را صرفاً در یک معنای بسته و محدود نبرد نظامی با دشمنان نگه داشت، بلکه با نگرشی فراگیر و باز می‌توان این واژه را به همه اموری که به نحوی منجر به موفقیت و تحصیل سعادت دنیوی و اخروی می‌شود، در همه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی تعمیم داد.

جهاد کبیر

جهاد در دین مبین اسلام به دو قسمت تقسیم می‌شود، جهاد اصغر و جهاد اکبر. جهاد اکبر همان جهاد نفس است. دومین مرتبه جهاد، جهاد اصغر است. جهاد کبیر را نوعی از جهاد اصغر به حساب می‌آورند. رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) در تبیین جهاد کبیر می‌فرمایند: «جهاد اصغر مجاهدت با دشمن است، منتها در بین جهاد اصغر یک جهاد هست که خدای متعال آن را جهاد کبیر نام نهاده است» [۱۰].

آیه ۵۲ سوره فرقان به این معنا اشاره دارد: «فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا». بر این اساس «جهاد کبیر در برگیرنده دو جهت است: اول، اطاعت نکردن از دشمن: لَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ. دوم، تلاش، مبارزه و جهاد در عرصه‌های سیاسی، علمی، اقتصادی و فرهنگی؛ و جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا. دشمن با یأس از نبرد سخت در صدد تهاجم فرهنگی، جنگ نرم، و تحریم برای وادار کردن جبهه حق به تسلیم یا تعامل به منظور نفوذ در سیستم و استحاله نظام دینی بر می‌آید. در این وضعیت، تنها اطاعت نکردن از دشمن کافی نیست و برای مقابله با دسیسه‌های دشمن نیاز به جهاد همه جانبه در عرصه

مظلوم نیست بلکه «راه‌ها و اشکال دیگری نیز برای این کار وجود دارد که بسیار هم شایع و رایج است. یکی از معروف‌ترین و بارزترین این اشکال، جنگ اقتصادی است. سلاح اقتصاد، امروزه در بسیاری از موارد بسیار کاراتر و برنده‌تر از سلاح نظامی است و قدرت‌های استعماری دنیا ترجیح می‌دهند به جای اهرم نظامی از اهرم اقتصادی برای نابودی، شکست و به زانو درآوردن ملت‌ها و دولت‌ها استفاده کنند. امروزه استعمارگران به جای محاصره نظامی، با اعمال تحریم و محاصره اقتصادی یک کشور، کاری می‌کنند که یک ملت نه تنها نتواند ابزار و وسایل نظامی و جنگی تهیه کند، بلکه برای تهیه غذا و سایر نیازهای ضروری زندگی روزمره خود نیز با مشکلات اساسی مواجه شود. اتفاقاً امروزه دولت‌های استعماری به سبب مشکلات، هزینه، مخاطرات و ریسک بالایی که حمله نظامی دارد، در رویارویی با ملت‌ها بیشتر ترجیح می‌دهند از حربه سلاح اقتصادی استفاده کنند. البته استفاده از سلاح اقتصادی خود اشکال متفاوتی دارد و برخی از اشکال آن بسیار پیچیده و ماهرانه است و با طرح برنامه‌های بسیار دقیق اجرا می‌شود. این در حالی است که در گذشته، یا جنگ اقتصادی اصلاً مطرح نبود، یا اگر هم مطرح بود، معمولاً در راستای جنگ نظامی و به عنوان یکی از فروعات و نقشه‌های مکمل آن به کار می‌رفت، و دست کم به هیچ وجه از چنین گستردگی و پیچیدگی برخوردار نبود. امروزه مسئله جنگ اقتصادی به عنوان یک راه اساسی و مستقل و در حد یک راهبرد و استراتژی برای غلبه بر ملت‌ها طراحی و اجرا می‌شود، نه آن که امری ساده تلقی شود که فقط گه‌گاه، آن هم در حد یک تاکتیک به کار رود» [۳].

جهاد

جهاد در ادبیات دینی ما مفهومی شناخته شده و دارای تقدس است. «در قرآن کریم، بیش از ۳۶۹ بار از واژه جهاد و دفاع سخن به میان آمده است» [۴] لزوم اشاعه تفکر جهادی و ضرورت نشر این اصل مترقی، دینی و الهی در سطح جامعه و کشور، نویسنده را بر آن داشته تا به بررسی مفهوم، این واژه در لغت و اصطلاح پرداخته و تعریف دقیق‌تری را از آن ارائه نماید.

مفهوم شناسی جهاد

جهاد از ریشه جهد یا جهد به معنای تاب و توان، سختی، فشار و دشواری گرفته شده و معنای آن، به کار گرفتن همه توانایی در برابر (حملات) دشمن است.

- راغب در مفردات ذیل کلمه جهاد می‌نویسد: «جهاد در لغت از ریشه جهد و جهد به معنای مشقت و زحمت و هم چنین به معنای توان و طاقت است. جهد به معنای مشقت و جهد به معنای تلاش فراوان می‌باشد و گفته شده است، جهد در مورد انسان استعمال شده است» [۵].

- صاحب التحقیق در شرح معنای لغوی جهاد آورده: «اصل این واژه به معنای نثار توان وسیعی بلیغ در رسیدن به نهایت چیزی تا حد

های گوناگون است» [۱۱].

نگاه به سیاق آیه و فضایی که آیه در آن قرار گرفته، به ما در تبیین بیشتر آیه مذکور کمک می‌کند. «اگر این آیه شریفه را در قرآن ملاحظه کنیم می‌بینیم این آیه مستقیماً با آیات قبل و بعد از خودش مرتبط نیست و با آیه جهاد کبیر به یک باره موضوع عوض شده است. برخی مفسرین معتقد هستند که باید معنای این آیه را با آیات قبل و بعد تفسیر کرد، اما بعضی مفسرین قائل به این هستند که عوض شدن یک باره موضوع خودش القای مطلب است و با تغییر یک باره موضوع، توجه مخاطب بیشتر جلب می‌شود و می‌فهمد که مطلب مهمی گفته شده است. آیه قبلی «فَلَا تُطْعِ الْكَافِرِينَ» کمی به این موضوع نزدیک است و آیات قبل‌تر در فضای دیگری هستند. در این آیه «فَلَا تُطْعِ الْكَافِرِينَ» مطلب اینقدر مهم است که خداوند مستقیماً پیامبرش را مورد خطاب قرار می‌دهد و به عنوان یک وظیفه و مأموریت به پیامبر (صلی‌الله‌علیه و آله) می‌فرماید؛ نباید از کفار تبعیت کنید. [البته] این حرف را به نوع‌های مختلف دیگر آیات قرآن هم بیان کرده است. نکته‌ای که در آیات دیگر به این کیفیت بیان نشده «و جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» است. خداوند در ادامه این آیه می‌فرماید که باید با کافران جهاد کبیر انجام دهید» [۱۲].

شناخت دشمن

خدای متعال در دوران خلقت انسان دشمنانی برای او قرار داد. ظهور این دشمنان به دلیل مصالحی بود که پروردگار عالم برای اشرف مخلوقات خود در نظر گرفته بود. «شیطان اولین دشمن آشکار انسان تصمیم گرفت و قسم یاد کرد که تمام انسان‌ها را از چپ و راست و پشت سر و جلو و سوسه کند و از یاد خدا غافل سازد. این دشمن تنها دشمن انسان نیست» [۱۳]. نفس اماره «أَعْدَىٰ عَدُوٍّ» انسان است که خطرش برای انسان نه تنها کمتر از شیطان نیست بلکه مانعی عظیم بر سر راه رشد و تکامل انسان برای رسیدن به کمال حقیقی اوست. لذا مبارزه با این دشمن را جهاد اکبر نامیده‌اند. مبارزه‌ای که انسان را تا واپسین لحظات عمر حیات دنیوی به خود مشغول می‌کند. علاوه بر اینها «انسان تنها موجودی است که دشمنان زیادی از جنس خودش دارد؛ انسان‌هایی که به واسطه کینه، نفاق، غرور، تکبر، روحیه قدرت‌طلبی و انحصارطلبی و عناد با دین مبین اسلام، رهرو راه شیطان‌اند و تصمیم دارند به هر قیمتی که شده و از هر راه و شبکه‌ای، دام و دانه‌های خود را در بین افراد، جوامع، ملل مختلف و فرهنگ و دین بگسترانند و از بروز و تجلی کمالات انسانی و وصل به حیات طیبه و کلمه‌العلیا جلوگیری کنند. اینان با مزوج کردن حق و باطل، مومنان را به انحراف می‌کشاند و به اهداف شوم خود جامعه عمل می‌پوشانند. لذا لازم است انسان برای ادامه حیات و تکامل در مسیر فطرت آفات، آسیب‌ها و دشمنان را بشناسد و به تقویت قدرت دفاعی خود بپردازد و در مقام مبارزه با دشمن از خود ابتکار عمل نشان دهد و با تکنیک‌ها و تاکتیک‌های مؤثر و کارآمد برای مبارزه با دشمن آماده باشد» [۱۴].

براساس روایاتی که از معصومین (علیهم‌السلام) به ما رسیده است، شرط شناختن حق، شناخت باطل است و بدون این شناخت ما نمی‌توانیم درک درستی از حق داشته باشیم. حضرت علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «وَأَعْلَمُوا أَنَكُمْ لَنْ تَعْرِفُوا الرَّشِدَ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي تَرَكُّهُ، وَلَنْ تَأْخُذُوا بِمِيثَاقِ الْكِتَابِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَقَضَهُ وَ لَنْ تَمْسُكُوْهُ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَبَذَهُ» [۱۵]. (بدانید که هیچ‌گاه حق را نخواهید شناخت جز آن‌که ترک کننده آن را بشناسید، هرگز به پیمان قرآن وفادار نخواهید بود مگر آنکه پیمان‌شکنان را بشناسید، و هرگز به قرآن چنگ نمی‌زنید مگر آنکه رها کننده آن را شناسایی کنید).

نقش و اهمیت جهاد اقتصادی

تلاش و کوشش در فرهنگ متعالی اسلام جایگاهی بس رفیع و درخشان را به خود اختصاص داده است. حضرات معصومین (علیهم‌السلام) پیروان خود را به جدیت و تلاش در امور مادی و کسب فضایل معنوی سفارش می‌فرمودند. بانگ رسای حدیث شریف «الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ» آن چنان در روح و جان مسلمانان طنین‌انداز شد که به شهادت تاریخ هرکجا مسلمانی قدم نهاد، آبادانی و رفاه، عدالت و مساوات و عزت و عظمت در آن سرزمین حاکم گردید. زندگانی سراسر افتخار ائمه هدی (علیهم‌السلام) خود نشانگر این حقیقت است.

احادیث فراوانی درخصوص جدیت و تلاش در طلب معیشت از معصوم (علیه‌السلام) رسیده که هر مؤمن و مسلمانی را به این امر تشویق می‌نماید: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله): انَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لَا يَكْفُرُهَا صَلَاةٌ وَلَا صَدَقَةٌ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا يَكْفُرُهَا، قَالَ: الْهُمُومُ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَةِ» [۱۶] (بعضی از گناهان به وسیله نماز و صدقه هم آمرزیده نمی‌شوند. سؤال شد یا رسول‌الله! پس چه چیز موجب آمرزش آن است؟ فرمود: جدیت و تلاش در طلب معیشت). امیرالمؤمنین (علیه‌السلام)، یاران و پیروانش را به تلاش و کار فرمان می‌دهد: «عَلَيْكُمْ بِالْجِدِّ وَالْاجْتِهَادِ وَالتَّاهِبِ وَالْاِسْتِعْدَادِ» [۱۷] (بر شما باد به تلاش و سخت‌کوشی و مهیا شدن و آماده شدن). هم‌چنین آن حضرت (علیه‌السلام) تلاش و کوشش را راه دست‌یابی به اطاعت خداوند می‌داند: «طَاعَةُ اللَّهِ سَبْحَانَهُ لِيَجُوزَ هَا أَلَّا مِنْ بَدَلِ الْجِدِّ وَاسْتَفْرَغِ الْجَهْدِ» [۱۸] (به طاعت خدای سبحان دست نیامد مگر کسی که تلاش کند و نهایت کوشش خود را به کار گیرد). کسب روزی حلال و فعالیت در اموری که شرع مقدس آن را جایز و مباح دانسته، از دیگر مسائلی است که در روایات بر آن بسیار تأکید شده است. این تأکیدات به جهت تأثیرات شگرفی است که اصطلاحاً «رزق حلال» بر عاقبت و سعادت انسان و حتی بر نسل انسان مؤمن دارد: پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه و آله): «طَلَبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٌ» [۱۹] (کار کردن برای کسب روزی حلال بر هر زن و مرد مسلمان واجب است). در کلام دیگر از آن حضرت (صلی‌الله‌علیه و آله) طلب روزی حلال بخش اعظم عبادت شمرده شده است: «الْعِبَادَةُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ أَجْزَاءٌ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ» [۲۰] (عبادت ده جزء

است که نه جزء آن در کار و تلاش برای به دست آوردن روزی حلال است). از جمله امور بسیار نکوهیده در دین مبین اسلام، رخت، سستی و تنبلی در انجام امور است. فراگیر شدن این امور، اساس و بنیان اقتصادی جامعه را ویران کرده، از آن بیکراهی بی‌جان می‌سازد. رسول گرامی اسلام (صلی‌الله علیه و آله) در ضمن دعایی، نشاط و سرزندگی را از خداوند طلب می‌فرماید و از سستی و ناتوانی به خدا پناه می‌برد: «أَمْنُنْ عَلَيْنَا بِالنَّشَاطِ وَالْعَزْمِ وَالْقَسَلِ وَالْكَسَلِ وَالْعَجْزِ وَالْعَلَلِ وَالضَّرْرِ وَالضَّجْرِ وَالْمَلَلِ» [۲۱] (خدایا نعمت سرزندگی و کوشایی را به ما ارزانی دار و از سستی، تنبلی، ناتوانی، بهانه‌آوری، زیان، دلمردگی و ملال محفوظمان دار). حضرت علی(علیه‌السلام) با تأکید بر پایداری و شکیبایی در انجام امور، رخت و تنبلی را موجب محرومیت و ناکامی می‌داند: «أَفَقَةُ النَّجْحِ الْكَسَلُ» [۲۲]. (آفت موفقیت تنبلی است). آن حضرت در کلامی دیگر می‌فرماید: «مَنْ دَامَ كَسَلُهُ خَابَ أَمَلُهُ» (همان (کسی که پیوسته تنبلی کند، در رسیدن به آرزویش ناکام ماند). هم چنین می‌فرماید: «مَنْ سَبَبَ الْحَرَمَانَ التَّوَانِي» [۲۳] (یکی از عوامل محرومیت سستی - در کار - است). مولا علی (علیه‌السلام) در کتاب گران سنگ نهج‌البلاغه، شیعیان را به داشتن روحیه خطرپذیری و ترسیدن از ورود به فعالیت‌های تولید دعوت نموده، می‌فرماید: «إِذَا هَبْتَ أَمْرًا فَفَعَّ فِيهِ فَإِنَّ شِدَّةَ تَوْفِيهِ أَعْظَمُ مِمَّا تَخَافُ مِنْهُ» [۲۴] (هرگاه از کاری ترسیدی، خود را به کام آن ببنداز، زیرا ترس شدید از آن کار، دشوارتر و زیان‌بارتر از اقدام به آن کار است).

اهمیت موضوع اقتصاد در بیانیه گام دوم انقلاب

از جمله فاخرترین اسناد رسمی انقلاب اسلامی که می‌توان آن را به عنوان نقطه عطفی در تاریخ انقلاب ارزیابی نمود، بیانیه گام دوم انقلاب، خطاب به ملت ایران است. «به مناسبت چهلمین سالروز پیروزی انقلاب اسلامی و شروع فصل جدیدی از حیات بالنده انقلاب اسلامی ایران، رهبر معظم انقلاب (مدظله) در بیانیه‌ای مهم و راهبردی، به تبیین ویژگی‌های مسیر پرافتخار پیموده شده در چهل سال گذشته و برکات خیره‌کننده انقلاب اسلامی پرداخته و با تأکید بر امید واقع‌بینانه به آینده و نقش بی‌بدیل جوانان در برداشتن گام‌های بعدی به سمت آرمان‌ها، خطاب به جوانان و آینده‌سازان ایران مقتدر، الزامات این جهاد بزرگ را بیان کردند. این بیانیه که راهبرد کلان جمهوری اسلامی ایران در چهل سال دوم انقلاب است، نباید به عنوان یک بیانیه مقطعی و با نگاه کوتاه مدت بررسی شود، بلکه اندیشمندان، متفکران، مدیران و دلسوزان انقلاب باید برای اجرایی شدن و استمرار آن، برنامه‌های متناسب و بلندمدت و کوتاه‌مدت داشته باشند. مهم‌ترین تفاوت این بیانیه با سایر برنامه‌های راهبردی را می‌توان در عمومی بودن آن دانست؛ چراکه رهبر معظم انقلاب (مدظله) آن را خطاب به عموم ملت ایران صادر کرده‌اند و لذا انتظار دارند که هر کسی به نوبه خود بر عملکرد مسئولین نظارت دقیق داشته و اجرای این راهبرد کلان را مطالبه کند» [۲۵].

اقتصاد اسلامی از دیدگاه حضرت امام خمینی(ره)

در این قسمت، اقتصاد اسلامی را برگرفته از «وصیت‌نامه حضرت امام خمینی(ره)» بیان می‌کنیم:

«اقتصاد اسلامی هم‌چون دیگر شئون اجتماعی اسلام، بهترین راه درآمد و مصرف است. دین مبین اسلام عالی‌ترین نظام اقتصادی را دارد که اگر بدان عمل شود، فقر از جامعه رخت برمی‌بندد. اگر به اقتصاد اسلامی عمل شود؛ هم نظام‌های بسته شرقی و هم نظام‌های باز غربی به خواسته خود می‌رسند؛ زیرا نظام‌های غربی می‌خواهند همیشه ثروت اندوخته داشته باشند و نظام‌های شرقی می‌خواهند به یک حالت تساوی و هم‌سانی برسند. دستورهای اساسی و کاربردی اسلام در زمینه امور اقتصادی، بازار و کار، بسیار گسترده است. سرفصل همه این دستورها چنین است که "بخورید و بیاشامید، ولی اسراف نکنید". تَبذیر حرام است؛ زیرا تَبذیرکنندگان برادران شیطان‌اند. تجارت آزاد است و از شغل‌های مستحب به شمار می‌آید. مکاسب و مشاغل می‌توانند حرام، واجب، مستحب، مکروه یا مباح باشند. در یک نگاه می‌توان گفت دین مبین اسلام بر اقتصاد با محور بودن عدالت تأکید فراوان دارد. اجرا کردن عدالت اجتماعی، استقلال اقتصادی و خودکفایی، بازار اسلامی، جلوگیری از اجحاف و گران‌فروشی، تقویت کشاورزی، محرومیت‌زدایی و... از اهداف حکومت اسلامی است. اقتصاد اسلامی آن است که مردم آزادانه به کسب و شغل‌های مجاز بپردازند و ماهانه و سالانه به پرداخت نفقه‌ها و مالیات‌های واجب و مستحب آن همت گمارند. خمس و زکات، مالیات‌های واجب برای اشخاصی است که شرایط آن را دارند. رسیدگی به محرومان و پر کردن خلأهای موجود در جامعه، از نفقه‌های مستحب است که اسلام بر آن تأکید فراوان دارد. در یک نگاه کلی انسان به یقین می‌رسد که اگر اقتصاد اسلامی اجرا شود، اصلی‌ترین درد بشر درمان می‌شود، اما لازمه اجرا کردن اقتصاد اسلامی آن است که دیگر شئون اجتماعی اسلام نیز اسلامی شوند؛ زیرا تمام ابعاد اجتماعی اسلام، یک مجموعه منسجم را تشکیل می‌دهند و با هم دیگر کار می‌کنند؛ بنابراین سیاست، فرهنگ و اقتصاد و... همگی باید اسلامی شوند تا به نتیجه برسیم، نه این که سیاست، سیاست سکولارها باشد و فرهنگ را لیبرال‌ها قبضه کنند و ما انتظار داشته باشیم که اقتصاد اسلامی اجرا شود؛ زیرا این مجموعه، یک نظام اندام‌واره است که تنها با هم دیگر به خوبی کار می‌کنند. اصلی‌ترین درد بشر در اقتصاد نمود دارد؛ زیرا اقتصاد بر همه جنبه‌های دیگر تأثیر می‌گذارد؛ البته سیاست و فرهنگ و امثال این‌ها نیز بر اقتصاد تأثیر می‌گذارند. در حقیقت رابطه این شئون با هم دیگر متقابل است، هرچند درجه این تأثیرگذاری‌ها متفاوت است. به همین دلیل - به شکل سنتی - حوزه‌های علمی شهرهای شیعه‌نشین در میان یا اطراف بازار شهر بوده است؛ یعنی اسلامی شدن بازار و کنترل شیوه‌های اقتصادی "یکی از ارکان سیاست‌های دین مبین اسلام است" [۲۷].

چرایی لزوم جهاد اقتصادی

تمرکز اصلی دشمن بر روی مسئله اقتصاد است. این امر ناشی از اهمیت مسئله اقتصاد، به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی برای ایجاد کشور اسلامی است. دشمن به درستی پی برده است که ایجاد کشور اسلامی، مقدمه تحقق تمدن عظیم اسلامی است و در صورت طلوع خورشید تمدن اسلامی، تمدن‌های الحادی حاکم بر جهان رنگ باخته و رو به زوال خواهند رفت. بنابراین حاکمان و فرمانروایان این تمدن‌ها تمام تلاششان را برای مبارزه و مقابله با پایه‌ریزی بنای اقتصادی بر مبنای دین اسلام و شریعت محمدی (صلی‌الله علیه و آله)، به کار گرفته‌اند. در این عرصه وظیفه فرزندان مکتب اسلام چیزی نیست جز کوشش جهادگونه برای شکل‌گیری نظام اقتصادی اسلام. مقام معظم رهبری (دام‌عزه) در مورد لزوم جهاد اقتصادی می‌فرمایند: «جهاد اقتصادی متوجه یک نکته اساسی است در مسأله‌ی اداری کشور و مدیریت کشور؛ و آن این است که امروز دشمن برای مبارزه با اسلام و جمهوری اسلامی، بر روی مسأله‌ی اقتصاد متمرکز شده است... تمرکز عمده آن‌ها بر روی مسائل اقتصادی است. برای این که مردم را از دولت جدا کنند، از نظام جدا کنند، فاصله و شکاف ایجاد کنند، دنبال این هستند که در مسأله‌ی اقتصادی کشور مشکل ایجاد کنند. پس جهاد اقتصادی لازم است» [۲۸].

جهاد کبیر در عرصه اقتصاد

آیه ۵۲ سوره مبارکه‌ی فرقان، اشاره به جهاد کبیر دارد: «فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا». این نوع از جهاد عرصه‌هایی دارد که عبارتند از: سیاست، اجتماع، فرهنگ و اقتصاد. دشمنان اسلام به منظور از بین بردن جوامع مسلمان از طریق این چهار عرصه وارد می‌شوند. بهترین راهکار برای مقابله با عملکرد تخریبی دشمن عملکرد جهادی است، که ما از آن به عنوان جهاد کبیر یاد می‌کنیم. جهاد کبیر در عرصه اقتصاد، "اجرای اقتصادی مقاومتی" و "هضم نشدن در هاضمه اقتصاد جامعه جهانی" است. «اقتصاد در دنیای امروز جزیره‌ای نیست. شما در قدیم‌الایام، در هشتصد، نهصد سال قبل می‌توانستید اقتصاد را جزیره‌ای در نظر بگیرید؛ یعنی منطقه‌ای گندم خودش را می‌کاشت، آب خودش را داشت، آجر خودش را درست می‌کرد، حیواناتی هم که برای حمل و نقل بود را داشت، گاو و گوسفند هم داشت، دور منطقه خود دیوار می‌کشید و با هیچ جای عالم ارتباطی نمی‌گرفت و زندگی را می‌چرخاند. شاید در حوزه داروها و این‌ها احتیاجی به بیرون پیدا می‌کرد. امروز اقتصاد دنیا مثل تیر آهن‌های یک ساختمان همه به هم چفت هستند. بنابراین حمله و اقدام دشمن، همیشه برایش خرابی اقتصادی به وجود می‌آورد. این را بدانید همیشه حمله‌کننده هم ضرر اقتصادی می‌بیند. چهل سال است که آمریکایی‌ها به ما حمله کردند و در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی پول خرج می‌کنند. رئیس‌جمهورشان می‌گوید نتیجه مبارزه چهل ساله با ایران

اقتصاد، فرهنگ و اجتماع نقش اساسی ایفا می‌کند. در فرصت پیش روی، مبحث نفوذ اقتصادی بررسی خواهد شد. نفوذ در فرهنگ لغات فارسی به معنای «فرو رفتن تیر در هدف و تأثیر کردن چیزی در چیزی است» [۳۴].

مرحوم دهخدا کلمه نفوذ را مرادف «جاری شدن فرمان و نامه و روان گشتن قضا و فرمان و آن چه بدان ماند» آورده است. در فرهنگ لغت عرب، صاحب المعانی، این واژه را به معنای «اثر گذاشتن» می‌داند. «نفوذ اقتصادی به معنی تسلط بر ارکان اقتصادی یک جامعه است به طوری که مدیریت اقتصاد از جانب عنصر مسلط بر اقتصاد جامعه‌ی مقصد تحمیل شده و مدیریت این امور به دست جامعه‌ی نفوذکننده باشد» [۳۵]. «در تعریفی جامع‌تر می‌توان گفت در نفوذ اقتصادی دشمن از طریق ارتباط اقتصادی با عناصر داخلی، تسلط بر بخش‌های اقتصادی (متمرکز بر بخش‌های راهبردی) را به دست می‌آورد و از آن برای اهداف بعدی شامل نفوذ سیاسی، غارت منابع انرژی و راهبردی، جمع‌آوری اطلاعات و در نهایت تضعیف، تخریب و وابسته‌سازی اقتصاد استفاده می‌کند. بدیهی است وابسته‌سازی اقتصاد حریف به کشور نفوذگر ممکن است بستر تهدیدهای بعدی نظیر تحریم یا ایجاد انواع بحران‌های مالی را فراهم سازد» [۳۶].

قرآن کریم از نفوذی‌های اقتصادی به عنوان جاسوسان دشمن در این عرصه یاد فرموده است: «سَمَاعُونَ لَلْكَذِبِ أَكْأَلُونَ لِّلْسُحْتِ فَاَن جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرَضْ عَنْهُمْ وَاَن تَعْرَضَ عَنْهُمْ فَلَئِنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَاَن حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّٰهَ يَحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» [۳۷] (پذیرا و شنوای دروغ هستند - و - بسیار مال حرام می‌خورند. پس اگر نزد تو آمدند، - یا - میان آنان داوری کن، یا از ایشان روی برتاب و اگر از آنان روی برتابی هرگز زبانی به تو نخواهند رسانید و اگر داوری کنی، پس به عدالت در میانشان حکم کن که خداوند دادگران را دوست می‌دارد).

«از این آیه به دست می‌آید که گروهی از افراد اجتماع به عنوان جاسوس اقتصادی عمل می‌کنند و برآن هستند تا با نفوذ در مراکز قدرت و تصمیم‌گیری اجتماع چون مجلس و قوه اجرایی و نظامی و قضایی، مال حرام کسب کرده و به قدرت اقتصادی خویش بیفزایند. اینان به ظاهر دنبال عدالت هستند، ولی از آن گریزان بوده و به هر شکلی برآن هستند تا مسئولان و رهبران را دور بزنند و با کسب اطلاعات از مراکز گوناگون، مالی را به ظلم به دست آورند. واژه «سُحْت» که در این آیه به کار رفته، در اصل به معنای واماندگی و استیصال است، و چون از نظر قرآن مال حرام موجب استیصال و ریشه‌کنی حرام‌خوار می‌شود، «سُحْت» به معنای مال حرام به کار رفته است. در حقیقت با اشاره به ملزوم یعنی مال حرام، لازم آن یعنی نابودی و ریشه‌کنی به عذاب الهی قصد می‌شود» [۳۸].

رهبر معظم انقلاب (مدظله)، ضمن هشدار جدی به مسئولین کشور در مورد نفوذ دشمن در حوزه اقتصاد، اقتصاد مقاومتی را راهکاری برای مقابله با این موضوع می‌داند: «برنامه نفوذ در کشور یک

۲۰ تریلیارد دلار بدهکاری برای ما شده است. الان اقتصاد آمریکا که ابر اقتصاد دنیاست، با ۲۰ تریلیارد کمبود روبرو شده است. ۲۰ تریلیارد دلار در کلام راحت گفته می‌شود، اگر تمام درآمد کشورها را روی هم بریزیم، نمی‌توانیم بدهکاری آمریکا را بدهیم. الان وضعیت ابر اقتصاد آمریکا این است! وقتی اقتصاد در آمریکا خراب می‌شود، آیا اقتصاد ما می‌تواند سالم باشد و می‌تواند باقی بماند؟! در نتیجه ما در جهاد کبیر هستیم. چون خرابی اقتصاد او موجب می‌شود، اقتصاد ما هم که به اقتصاد او گرفتار شده، دچار سختی شود. این هم جزء جهاد کبیر است؛ یعنی اوضاع اقتصادی به هم ریخته ولی ما باید تحمل کنیم. راه خروج از این وضعیت چیست؟ رهبر معظم انقلاب (مدظله) در کنار جهاد کبیر، اقتصاد مقاومتی را مطرح کردند. مقاومتی یعنی چه؟ یعنی همان طور که در دفاع نظامی، سختی را تحمل کردیم و به ابتکارات رو آوردیم و ابزارهای از رده خارج دنیا را با ابتکارات خود و با هزار زحمت تبدیل به ابزار کارآمد کردیم، در اقتصادمان هم باید دقیقاً همین کار را انجام دهیم. مقام معظم رهبری (مدظله) به اقتصاد مقاومتی فراخوان کردند. جهاد کبیر، اقتصاد مقاومتی، تحمل رنج‌ها و... همه این‌ها اجزای یک پروژه الهی است» [۲۹].

شیوه‌های عملی دشمن در عرصه اقتصاد

دشمن برای مبارزه و جنگ اقتصادی علیه ملت‌ها از امکانات و شیوه‌های متنوعی استفاده می‌کند که می‌توان آن‌ها را در دو شیوه‌ی اصلی خلاصه کرد. این دو شیوه عبارتند از: «نفوذ اقتصادی» و «تحریم اقتصادی».

«در نفوذ حتماً جبهه مقابل هست و گرنه نفوذ معنای خودش را از دست می‌دهد؛ به عبارت دیگر داشتن جبهه مقابل از ارکان معنایی نفوذ است. هویت و چیستی نفوذ براساس جنس و هویت دشمن، جنبه مثبت و منفی می‌گیرد. مقصود از دشمن از نگاه قرآن کسی است که منافع ملی او اقتضا می‌کند که در دین با شما پیکار کند و شما را از دیارتان بیرون راند و بر بیرون راندن‌تان یکدیگر را یاری کنند؛ «اِنَّمَا يَنْهٰكُمْ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قَاتَلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ» [۳۰] و کسانی که با آنان طرح دوستی بریزند؛ «... وَاَمَّا الَّذِيْنَ يَتَوَلَّوْا اُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُوْنَ» (ممتحنه / همان)، دشمنی که بغض او در سخنانش آشکار است که به یقین بغض و کینه قلبی آنان بیش از این است؛ «قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَاَمَّا تَخْفٰى صُدُوْرُهُمْ اَكْبَرُ» [۳۱]، و دوست دارند که شما در رنج بیفتید و سخت زبان ببینید؛ «لَا يَأْتِيَنَّكُمْ خَبَالًا وَّ دُوًّا مَّا عَنْتُمْ» [۳۲] و [۳۳].

نفوذ اقتصادی

نفوذ از پراهمیت‌ترین موضوعات در مسائل سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، اجتماعی یک کشور است. با بررسی این موضوع دریافته‌ایم که مسئله‌ی نفوذ در تمامی عرصه‌های جهاد کبیر، یعنی سیاست،

برنامه‌ی جدی استکبار است، برنامه‌ی جدی آمریکایی‌ها است؛ ... نفوذ اقتصادی یکی - از راه‌های نفوذ - است» [۳۹].

«اقتصاد مقاومتی عامل استحکام است در مقابل آن کسانی و آن قدرت‌هایی که از همه‌ی ظرفیت اقتصادی و سیاسی و رسانه‌ای و امنیتی خودشان دارند استفاده می‌کنند برای این که به این ملت و این کشور و این نظام ضربه وارد کنند. یکی از راه‌هایی که فعلاً پیدا کردند، عبارت است از رخنه از راه اقتصاد» [۴۰]. «حوزه‌ی اقتصاد یکی از عرصه‌های تلاش دشمن برای نفوذ است. استفاده از تحریم‌ها به تنهایی نمی‌تواند تمام خواسته‌های دشمن را محقق سازد. کشوری که تحریم شود، می‌تواند در بلندمدت، تحریم‌ها را تبدیل به فرصت کند و از آن‌ها جهت خودکفایی و برطرف کردن نقاط ضعف خود استفاده کند. لذا دشمن در کنار تحریم‌ها از حربه نفوذ اقتصادی استفاده می‌کند تا مانع استقلال اقتصادی کشور هدف شود. دشمن می‌کوشد اقتصاد را به سمت وابستگی به بیرون هدایت کند تا در نتیجه بتواند سلطه‌ی اقتصادی خود را حفظ کند و از این طریق به اهداف خود برسد» [۴۱].

آمده‌های مکرر با مسئولین کشور مقابل و هم چنین استفاده از ابزارهای گسترده رسانه‌ای، در ذهن مسئولین و مردم آن کشور رخنه کرده، فرهنگ تولید و مصرف بومی آنان را به نابودی می‌کشاند. نفوذ علمی، یکی دیگر از راه‌های تأثیر در تصمیم‌سازی است. در این نوع از رفتار، می‌توان به برگزاری همایش‌ها و سمینارهای علمی و ارائه کتب و جزواتی با اهدافی که در راستای سیاست‌های اقتصادی دولت‌های سلطه‌گر باشد، اشاره کرد. گاهی اوقات شرکت‌های چندملیتی نقش تصمیم‌سازی را به عهده می‌گیرند. این شرکت‌ها با بستن قراردادهای کلان و نیمه کلان اقتصادی با دولت کشور هدف و ایجاد شرکت‌ها و کارخانجات در راستای منافع اقتصادی خود، اقتصاد و تولید داخلی آن کشور را به مرز فروپاشی و نیستی می‌رسانند.

مواردی که بیان شد، نمونه‌هایی بود از نحوه عملکرد قدرت‌های سلطه‌گر علیه کشورهای محروم و تحت سلطه و نفوذ نرم و غیرمستقیم در تصمیمات اقتصادی مسئولین آن کشورها.

تحریم اقتصادی

تحریم و محاصره‌ی اقتصادی دومین حربه و ابزار دشمن در جنگ اقتصادی است. هدف نهایی تحریم، تضعیف اقتصاد کشور و در نتیجه ممانعت از تحقق تمدن نوین اسلامی است. به منظور آشنایی بیشتر با این ابزار، ابتدا به بررسی مفهوم حصر و محاصره در لغت و اصطلاح پرداخته، تعریفی اجمالی از تحریم ارائه می‌گردد: «حصر در اصل لغت عربی، به قبض شکم و یبوست و هم چنین محکم و سخت بستن چیزی از همه جوانب به طوری که هیچ گونه راه خروجی نداشته باشد، گفته می‌شود. از همین رو، به عاجز و ناتوان و هم چنین بخیل این واژه اطلاق می‌شود. پس هرگونه معنای ایجاد محدودیت کامل مانند انحصاری کاری یا ایجاد ناتوانی کامل برای انجام کاری، نوعی در قبضه گرفتن و محکم و سخت بستن انسان است به طوری که عاجز و ناتوان گردد. محصور کسی است که گرفتار در چیزی یا امری است به طوری که نتواند از آن بیرون آید. در اصطلاح اصولی «حصر» به معنای محدود کردن چیزی به موضوعی است؛ یعنی: حصر حکم به اختصاص حکم به موضوعی معین و سلب آن از سایر چیزهاست؛ مانند آیه شریفه «أَمَّا وَلِيُّكَمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» [۴۲] (ولی امر و یاور شما تنها خدا و رسول و مؤمنانی خواهند بود که نماز به پا داشته و به فقرا در حال رکوع زکات می‌دهند). محاصره اقتصادی به معنای ایجاد حصار فیزیکی و یا غیرفیزیکی و محدودیت‌های مطلق یا نسبی در حوزه‌ی فعالیت‌های اقتصادی نسبت به شخص یا مردم در یک منطقه جغرافیایی مانند شهر یا کشوری است تا از مقاومت و استقامت دست برداشته و خود را تسلیم خواسته‌های محاصره‌کننده نمایند. محاصره اقتصادی در اشکال گوناگونی چون تحریم‌ها انجام می‌گیرد تا مردمی، از هر گونه توان اقتصادی محروم شوند و توانایی بهره‌مندی از اقتصاد و

شیوه‌های نفوذ اقتصادی دشمن

شیوه‌های نفوذ دشمن در اقتصاد کشورها فراوانند. دشمن با اهرم‌هایی که در اختیار دارد، تلاش می‌کند با نفوذ و دخالت در تصمیمات اقتصادی سایر کشورها، تسلط خود را بر سرنوشت آنان تداوم بخشیده، سرمایه‌های ملت‌های زیر سلطه را تاراج نماید. وی در این مسیر از دو روش استفاده می‌کند: ۱- تصمیم‌گیری، ۲- تصمیم‌سازی. در روش اول دشمن از طریق وابستگان خود به طور مستقیم در بدنه اجرایی کشور هدف، مقاصد خود را پیاده می‌کند. این وابستگان، کسانی هستند که سالیان سال در مراکز علمی و دانشگاه‌های کشورهای بیگانه تحصیل کرده و برای همین منظور آموزش دیده‌اند. این افراد به انحاء مختلف و به طور خزنده، به تدریج در مراکز تصمیم‌گیری و بدنه اجرایی کشور خود وارد می‌شوند، ولی اوامر اربابانشان را اجرا می‌کنند.

در روش دوم، نفوذ به صورت غیرمستقیم و از طریق تصمیم‌سازی صورت می‌گیرد. گاهی نهادهای مالی بین‌المللی، مانند بانک جهانی، با ارائه راهکارهای فریبنده و ادعای برون‌رفت کشورهای در حال توسعه از وضعیت بد اقتصادی، آن کشورها را مجبور به اتخاذ تصمیماتی می‌کنند که در آینده لطمات خسارت‌باری را برای آن کشورها در پی دارد. در برخی موارد نیز کارشناسان اقتصادی با عزیمت به کشورهای هدف و بررسی وضعیت اقتصادی آن کشورها، در نقش مشاور و راهنما ظاهر شده و با ارائه طرح‌های حساب شده، منویات دولت‌های متبوع خود را به آن دولت‌ها تحمیل می‌کنند. از دیگر مواردی که در تصمیم‌سازی می‌توان به آن اشاره کرد، شکل‌دهی - یا در حقیقت انحراف- افکار عمومی توسط دیپلماسی عمومی است. در این گونه موارد قدرت‌های بزرگ با القاء فرهنگ لیبرال- سرمایه‌داری خود از طریق برگزاری جلسات و رفت و

برای مقابله با این تحریم‌ها داشته باشد. اگرچه همان طوری که ذکر شد، هدف نهایی تحریم، همان تضعیف اقتصاد کشور و جلوگیری از ایجاد جامعه اسلامی و در نهایت تمدن نوین اسلامی می‌باشد.

«تحریم‌ها علیه ایران به مجموعه اقداماتی از سوی قدرت‌های جهانی اطلاق می‌شود که برای وادار کردن کشورمان به انجام یا انجام ندادن عملی به کار گرفته شده است. عمده تحریم‌ها علیه ایران بعد از تسخیر لانه جاسوسی آمریکا در تهران شکل گرفت و بعدها بر سر برنامه هسته‌ای ایران شدت بیشتری یافت. برنامه هسته‌ای ایران از سال ۱۳۸۵ تاکنون و به دنبال ارجاع پرونده کشورمان از آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به شورای امنیت، با تحریم‌های مختلفی مواجه شده است. تحریم‌های ایران را می‌توان به چهار دسته کلی تقسیم‌بندی کرد: تحریم‌های چند جانبه؛ مانند تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، تحریم‌های اتحادیه اروپا، تحریم‌های یک جانبه از سوی کشورهای مختلف؛ مانند ایالات متحده آمریکا و تحریم‌های کنگره آمریکا [۴۷].

«یکی از طرف‌های تحریم‌کننده کشورمان، شورای امنیت سازمان ملل متحد است. بررسی تاریخچه تصمیمات و مصوبات این شورا نشان می‌دهد که عمده قطعنامه‌ها و دستورالعمل‌های شورای مذکور، تحت نفوذ و فشارهای قدرت‌های استکباری دارای حق «تو»، با غرض‌ورزی‌ها و سیاسی‌کاری‌هایی علیه منافع ملت‌های مستقل و آزادی‌خواه همراه بوده است. به عنوان نمونه؛ «اصول حقوق بین‌الملل عمومی حاکم بر قطع روابط تجاری»، نظر به وابستگی روزافزون کشورها در زمینه اقتصادی و اهمیت رابطه بین کشورها برای تنظیم‌کنندگان منشور سازمان ملل متحد، تحریم اقتصادی را به عنوان سلاحی برای وادار کردن دولت‌ها به رعایت مقررات این منشور در نظر گرفته است و شرایط توسل به آن را دقیقاً در فصل هفت منشور مشخص نموده‌اند. جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر و به طور متعدد از سوی کشورها و بالخصوص ایالات متحده آمریکا به جهت فعالیت‌های صلح‌آمیز هسته‌ای خود مورد تحریم‌های شدید اقتصادی قرار گرفته است. یقیناً با توجه به این که دستیابی به انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای براساس معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای حق مسلم کشورهاست، در حقیقت اعمال فشارها از سوی دولت تحریم‌کننده، نه به جهت اهداف تعریف شده در منشور سازمان ملل، بلکه بیشتر به جهت غرض‌ورزی‌های سیاسی و دشمنی‌های دیرینه بوده است» [۴۸]. چنانچه تحریم‌های اعمال شده توسط آمریکا بر ایران از زمان ریاست جمهوری «جیمی کارتر»، بلافاصله پس از تسخیر لانه جاسوسی آمریکا در سال ۱۳۵۸ و با ممنوعیت واردات نفت از ایران آغاز شد و ده روز بعد تمامی دارایی‌های بانک مرکزی و دولت ایران مسدود شد. این تحریم‌ها تا به امروز، و به بهانه‌های مختلف ادامه دارد و به اندازه‌ای شدت یافته که مراجع ذیصلاح آمریکایی به این تحریم‌ها، «تحریم‌های فلج‌کننده» را نسبت داده‌اند. این عنوان از آنجا نشأت گرفته که جهان نظاره‌گر اثرات تخریبی این گستره تحریم‌ها هم بر بخش‌های اقتصادی و هم بر

آسایش و رفاه را نداشته باشند. در عرصه بین‌المللی در جهان امروز، تحریم، فعالیتی است که به وسیله یک یا چند بازیگر بین‌المللی به عنوان مجری تحریم، علیه یک یا چند کشور دیگر به عنوان هدف تحریم، به منظور مجازات کشورها، با هدف مجبور ساختن آن‌ها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم از دید مجریان تحریم، اعمال می‌شود. از نظر قرآن، دشمنان همواره در اندیشه‌ی این هستند تا مؤمنان را به تسلیم واداشته و آنان را از مسیر حق و حقانیت و دفاع از عدالت و قیام و اجرای آنان بازدارند. هم چنین تمام تلاش دشمنان این است که مؤمنان را از مواضع اصولی خویش از جمله حمایت از مظلومان و مستضعفان عالم در برابر ظالمان و مستکبران بازدارند، در حالی که این امور از مهم‌ترین مواضع دولت و امت ولایی در سیاست خارجی است؛ «وَمَا لَكُمْ لَاتَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا» [۴۳] (چرا در راه خدا جهاد نمی‌کنید و در راه آزادی - جمعی ناتوان از مرد و زن و کودک که - در مکه اسیر کفارند و - دائم می‌گویند: بار خدایا، ما را از این شهری که مردمش ستم‌کارند بیرون آر و از جانب خود برای ما - بیچارگان - نگه‌دار و یآوری فرست). بر اساس دیدگاه قرآن، عقب‌نشینی نسبت به اصول و مواضع اصولی در هیچ زمانی و حالی، جایز و روا نیست، و امت اسلام و حکومت اسلامی نمی‌بایست از مواضع اصولی خویش کوتاه بیاید، زیرا دشمنان تا زمان تسلیم یا تغییر رفتار و آیین، دست از فشار و تهدید برندخواهند داشت و محاصره جز با تغییر نظام سیاسی اسلام و عقب‌نشینی از آیین آن پایان نمی‌پذیرد؛ «وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَاللَّاتِنَارِيُّونَ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ...» [۴۴]. (هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد مگر آن که پیروی از آیین آن‌ها کنی...). اصولاً از نظر قرآن، اقتصاد مایه قوام اجتماع و ستون اصلی خیمه‌ای به نام اجتماع است؛ «وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا...» [۴۵] (او اموالی که خدا قوام زندگی شما را به آن مقرر داشته به تصرف سفیهان ندهید...); زیرا این اقتصاد است که مردمان را در کنار هم جمع کرده و به تبادل و همکاری برای رفع نیازها وادار می‌سازد، چراکه امنیت غذایی و تأمین آسایش یکی از دو مؤلفه و عنصر اساسی خوشبختی و سعادت انسانی و بلکه بقای انسان است؛ از این رو، هرگونه تهدید نسبت به اقتصاد به ویژه امنیت غذایی و آسایشی مردم به معنای فروپاشی چیزی به نام نظام اجتماعی است. به طور طبیعی کسی که اقتصاد جامعه‌ای را با تحریم و محاصره اقتصادی هدف حملات بی‌امان خویش قرار داده است، نابودی ملت و مردم را می‌خواهد؛ زیرا با نابودی اقتصاد نه ملتی می‌ماند و نه نظام سیاسی» [۴۶].

تحریم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران
آشنایی با چرایی تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی و طرف‌های تحریم‌کننده، می‌تواند نقش بسزایی در یافتن راهکارهایی

متغیرهای اقتصادی نظام جمهوری اسلامی ایران است. بخش‌های اقتصادی شامل: بخش صنعت، بخش کشاورزی، بخش خدمات، بخش مالی و بخش بازرگانی، و متغیرهای اقتصادی شامل: تورم، بیکاری، رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری، حجم تجاری و تراز بازرگانی می‌شود.

راهکارهای مقابله با دشمن در عرصه اقتصاد

در مباحث پیشین با اشاره به آیه‌ی شریفه‌ی «فَلَا تُطْعِ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (فرقان/۵۲)، یادآوری شد که جهاد کبیر در عرصه اقتصاد «هضم نشدن در هاضمه اقتصاد جامعه جهانی» و «اجرای اقتصاد مقاومتی» است. این دو راهکار، همان راه‌های مقابله با دشمن در خصوص نفوذ اقتصادی و تحریم اقتصادی است. در صورت توفیق در اسیر نشدن در چنگال اقتصاد جامعه جهانی و هضم نشدن در آن، راه نفوذ اقتصادی دشمن سد خواهد شد و هم چنین با اجرای اقتصاد مقاومتی، تحریم‌های دشمن به شکست منجر شده، فرصتی طلایی برای شکوفایی اقتصادمان پیدا خواهیم کرد.

«هدف نهایی از نفوذ اقتصادی، پذیرش سلطه کامل نظام سلطه به سرکردگی آمریکا، و هدف نهایی تحریم، تضعیف اقتصاد کشور و در نتیجه تشکیل نشدن تمدن نوین اسلامی است که در عصر حاضر، جمهوری اسلامی به عنوان داعیه‌دار و بسترساز آن تمدن مطرح است. براساس سیاست قرآنی جهاد کبیر، در مقابل نفوذ اقتصادی دشمن، شق اول آیه مزبور یعنی تبعیت نکردن از کفار و در نتیجه نپذیرفتن سلطه آنان قرار دارد. بعضی از سازمان‌های بین‌المللی، با استفاده از دیپلماسی عمومی، نفوذ علمی و... می‌توانند زمینه‌ساز نفوذ اقتصادی دشمن باشند. اثرگذاری این موارد به تبعیت و پذیرش ما بستگی دارد. بنابراین اگر به این دستور قرآنی عمل کنیم و در این موارد اصل را بر تبعیت نکردن بگذاریم، تا حدود زیادی از خطر نفوذ اقتصادی در امان می‌مانیم. در مقابل سیاست تحریم دشمن، شق دوم آیه، یعنی مقابله اقتصادی با کفار و دشمن وجود دارد. وقتی هدف دشمن ضربه به اقتصاد کشور به دلیل وجود ضعف‌های آن است، راه مقابله با آن، مقاومت‌سازی اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است. با وابسته نبودن به درآمدهای نفتی، تقویت و حمایت از تولید داخلی، به کارگیری دیپلماسی اقتصادی، استفاده از ظرفیت‌های معنوی انقلاب برای کمک به اقتصاد و... که همه، بخش‌هایی از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی هستند، می‌توان تحریم‌های اقتصادی را تبدیل به فرصت کرد» [۴۹].

راهکارهای مقابله با نفوذ اقتصادی

همان طوری که که قبلاً مطرح شد، بهترین راهکار در مقابل نفوذ اقتصادی دشمن، شق اول آیه ۵۲ سوره مبارکه فرقان «فَلَا تُطْعِ الْكَافِرِينَ» یعنی تبعیت نکردن از کفار و نپذیرفتن سلطه آنان می‌باشد. در این راستا «آن چه باید مورد توجه قرار گیرد، "نفوذ پذیران" هستند. نفوذپذیران در پروژه نفوذ، به عنوان "گروه هدف"، مورد تهاجم قرار می‌گیرند. با بررسی ابعاد و جریان‌های نفوذ در قرآن و

تاریخ اسلام، به این نتیجه می‌رسیم که آنان که مورد هدف نفوذ قرار گرفتند، افراد سست ایمان و بی‌بصیرتی بودند که ایمان حقیقی به قلبشان وارد نشده بود و دقیقاً از همین نقطه مورد تهاجم قرار می‌گرفتند. فرد اگر بخواهد در مقابل دشمن نفوذناپذیر باشد، باید صلاحیت‌هایی را در خود تقویت کند تا به وسیله این صلاحیت‌ها از انحراف در امان بماند. غفلت از یاد خدا و جهالت و بی‌خردی، تمایل به سبک زندگی غیراسلامی و دنیاگرایی و بی‌بصیرتی، عناصر مقوم نفوذپذیری هستند ولذا تقویت خداباوری و کسب علم و بصیرت و پابرجا ماندن بر سبک زندگی اسلامی، انسان را از قرار گرفتن در آماج تیرهای نفوذ مصون می‌کند» [۵۰].

از جمله مواردی که انسان را مورد هدف نفوذ دشمن قرار می‌دهد، مسئله جهل است. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام)، اتکا و پشت گرمی به دنیا را از نشانه‌های جهالت و نادانی می‌داند و می‌فرماید: «الرُّكُونُ إِلَى الدُّنْيَا مَعَ مَا تُعَانِي مِنْهَا جَهْلٌ» [۵۱] (به دنیا آرامش یافتن در حالی که ناپایداری آن مشاهده می‌گردد، از نادانی است).

از ویژگی‌های دیگر افراد نفوذپذیر، بی‌بصیرتی و نداشتن فهم درست نسبت به حقیقت و باطن دنیا و سست عنصری در پرهیز از حرام الهی می‌باشد. آن حضرت زهد را عامل بصیرت و آگاهی برشمرده و در ضرورت ترک حرام دنیا و غفلت‌زدگی می‌فرماید: «إِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يَبْصُرْكَ اللَّهُ عَوْرَاتِهَا وَ لَا تَغْفُلْ فَلَسْتَ بِمَغْفُولٍ عَنكَ» [۵۲] (از حرام دنیا چشم ببوش، تا خدا زشتی‌های آن را به تو بنمایاند و غافل مباش که لحظه‌ای از تو غفلت نشود).

از مسائلی که انسان را از گرفتار شدن در دام دشمن نجات می‌دهد، یاد مرگ و اعتقاد و یقین به حساب و کتاب در عالم آخرت و روز قیامت است. مولای متقیان علی (علیه‌السلام)، در ضرورت یاد مرگ می‌فرماید: «رَبُّ مُسْتَقْبِلِ يَوْمًا لَيْسَ بِمُسْتَدْبِرِهِ وَ مَغْبُوطٍ فِي أَوَّلِ لَيْلِهِ، قَامَتْ بَوَاقِيهِ فِي آخِرِهِ» [۵۳] (چه بسیار کسانی که در آغاز روز بودند و به شامگاه نرسیدند، و چه بسیار کسانی که در آغاز شب بر او حسد می‌بردند و در پایان شب عذاب‌داران به سوگشان نشستند).

در همین زمینه می‌توان به ترک دنیاپرستی و قطع امید از دشمن و دل بستن به پاداش الهی اشاره نمود. کلامی از آن حضرت در این باره آمده: «مَنْ هَوَانَ الدُّنْيَا عَلَى اللَّهِ أَنَّهُ لَا يُعْصِي إِلَّا فِيهَا وَ لَا يُنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِتَرْكِهَا» [۵۴] (از خواری دنیا نزد خدا همان بس که جز در دنیا، نافرمانی خدا نکنند و جز با رها کردن دنیا به پاداش الهی نتوان رسید). در پروژه نفوذ، از مسائل بسیار با اهمیت، ترویج سبک زندگی غربی و عدم توجه به سبک زندگی ایرانی و اسلامی است. رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) در این زمینه می‌فرماید: «تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زبان‌های بی‌جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است؛ مقابله با آن، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که باز چشم امید در آن به شما جوان‌ها است» (بیانیه گام دوم انقلاب، خطاب به ملت ایران).

این سال (که عهدشان به پایان می‌رسد) نباید قدم به مسجدالحرام گذارند و اگر (دراثر دور شدن تجارت و ثروت آن‌ها از شما) از فقر می‌ترسید خدا اگر بخواهد شما را به فضل خود (از خلق و مشرکان) بی‌نیاز خواهد کرد، که خدا دانا و در کمال عنایت و حکمت است).

با ایمان به نصرت الهی، می‌توان در تمام عرصه‌ها، از جمله در عرصه اقتصاد و تحریم‌های ظالمانه در مقابل دشمن ایستادگی کرد و با تبدیل تهدید به فرصت بر دشمن فائق آمد. رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه‌ای (مدظله)، پس از خیزش عظیم ملت‌های مسلمان، که به «بیداری اسلامی» لقب گرفت، فرمودند: «ملت‌های اسلامی به برکت اسلام می‌توانند در مقابل تسلط غرب، در مقابل تکبر دولت‌های غربی، در مقابل سلطه ظالمانه‌ی دولت‌های غربی، در مقابل استثمار و استکبار دولت‌های غربی بایستند. و غرب مجبور به عقب‌نشینی است؛ امروز شما این تجربه را در دنیای اسلام مشاهده می‌کنید. سی و چند سال قبل این مسئله در ایران اتفاق افتاد؛ امروز هم در دنیای اسلام، در شمال آفریقا، این را مشاهده می‌کنید. قدم‌ها به سمت پیروزی است. البته مشکلات هست، لیکن اگر ما بیدار باشیم، مشکلات نمی‌تواند جلوی راه ما سد ایجاد کند. قرآن می‌فرماید: «لَنْ يَضُرُّكُمْ أَلَّا آذَى...» بله، اذیت می‌کند، آزار می‌کند، مشکل درست می‌کنند؛ اما اگر ما عازم باشیم، به خدا توکل داشته باشیم، تصمیم بر حرکت داشته باشیم، نمی‌تواند جلوی راه ما سد ایجاد کنند» [۶۱]. ایشان هم چنین با یادآوری تأثیرات منفی تحریم‌های دولت‌های غربی، راه جلوگیری از این تأثیرات را نگاه به داخل و تکیه بر توانایی‌های ذاتی ملت ایران دانستند: «تحریم‌ها مردم را آزار می‌دهد، اما در مقابل آن دو راه بیشتر وجود ندارد؛ یا مانند ملت‌های ضعیف، تسلیم شدن و در مقابل زورگویان جهانی توبه کردن" و یا مانند ملت شجاع ایران فعال کردن توانایی‌ها و نیروهای داخلی و عبور سرفرازانه و قدرتمند از منطقه خطر، و بدون تردید ملت ایران راه دوم را انتخاب کرده و می‌کند و به اذن الله تحریم‌ها را به مرحله‌ای برای رشد و شکوفایی بیشتر تبدیل خواهد کرد» [۶۲].

حضرت امام خمینی (ره) در وصیت‌نامه سیاسی الهی خویش خطاب به ملت و به ویژه نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران هشدار می‌دهند: «بدانید! مادام که در احتیاجات صنایع پیشرفته، دست خود را پیش دیگران دراز کنید و به در یوزگی عمر را بگذرانید، قدرت ابتکار و پیشرفت در اختراعات در شما شکوفا نخواهد شد. و به خوبی و عنایت دیدید که در این مدت کوتاه پس از تحریم اقتصادی همان‌ها که از ساختن هر چیز خود را عاجز می‌دیدند و از راه انداختن کارخانه‌ها، آنان را مأیوس می‌نمودند، افکار خود را به کار بستند و بسیاری از احتیاجات ارتش و کارخانه‌ها را خود رفع نمودند. و این جنگ و تحریم اقتصادی و اخراج کارشناسان خارجی، تحفه‌ای الهی بود که ما از آن غافل بودیم. اکنون اگر دولت و ارتش کالاهای جهان‌خواران را خود تحریم کنند و به کوشش و سعی در

راهکارهای مقابله با تحریم اقتصادی

قرآن کریم بزرگترین راهنما و هدایت‌گر مسلمانان - بلکه عموم بشریت - برای رسیدن به قلّه‌های سعادت است. این معجزه الهی مسلمانان را از ذلت و انفعال در مقابل تعرضات و زیاده‌طلبی‌های دشمنان برحذر داشته، به آنان نوید می‌دهد که هراسی از دشمن به دل راه ندهید، چراکه آنان قادر نیستند آسیب چندانی بر شما وارد کنند. در این رابطه از لسان قرآن آمده: «لَنْ يَضُرُّكُمْ أَلَّا آذَى وَ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُولُوكُمْ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصِرُونَ» [۵۵] (آن‌ها [اهل کتاب، مخصوصاً یهود] هرگز نمی‌توانند به شما زیان برسانند، جز آزارهای مختصر، و اگر با شما پیکار کنند، به شما پشت خواهند کرد (و شکست می‌خورند)، سپس کسی آنان را یاری نمی‌کند).

«این آیه به مسلمانانی که از طرف قوم کافر خود تحت فشار قرار گرفته بودند و آن‌ها را به خاطر پذیرفتن اسلام، نکوهش و احیاناً تهدید می‌کردند، بشارت می‌دهد که مخالفان هرگز نمی‌توانند زیانی به آنان برسانند، و زیان آن‌ها بسیار جزئی و کم اثر خواهد بود و از بدگویی زبانی و مانند آن تجاوز نمی‌کند» [۵۶]. طبیعی است که این نوید و بشارت زمانی خواهد بود که مسلمانان ضمن یاری گرفتن از صفات ایمان، توکل و صبر، از هیچ‌گونه تلاش و مجاهدتی در راه خدا دریغ نوزند.

«از نظر قرآن، اگر امت اسلام ایمان واقعی داشته باشند، هرگز تحت تأثیر تحریم و محاصره اقتصادی قرار نخواهند گرفت، زیرا این خداست که روزی را قسمت می‌کند و در نهایت با صبر و استقامت و پایداری می‌توانند محاصره را بشکنند و به اهداف خویش نیز دست یابند [۵۷]. البته از نظر قرآن برای کسب موفقیت علیه محاصره‌کنندگان لازم است تا نظام اسلامی با بهره‌گیری از همه توان علمی و عملی امت اقدام به برنامه‌ریزی در شرایط بحرانی کند؛ چنان که حضرت یوسف (علیه‌السلام) در شرایط بحرانی خشکسالی مصر این گونه عمل کرد [۵۸]. از جمله این برنامه‌ریزی‌ها صرفه‌جویی در همه ابعاد از سوی حکومت و امت اسلامی است که می‌تواند از هرگونه اسراف و تبذیر جلوگیری به عمل آورده و با اولویت بخشی به امنیت غذایی و مانند آن بودجه و سرمایه امت اسلام را از حوزه کالاهای تشریفاتی خارج کند و در مسیر درست به کار اندازد. در حقیقت توجه امت و امام به حوزه مصرف و صرفه‌جویی، مهم‌ترین عامل در پیروزی و شکست محاصره‌کنندگان خواهد بود (همان). براساس آیات قرآن، یکی از مهم‌ترین راهکارها در راستای مقاومت و مقابله با محاصره‌کنندگان و تحریم‌های آنان، قناعت‌ورزی و تکیه بر اقتصاد و توان داخلی در سایه توکل و اعتماد به خداست. خداوند در قرآن جبران تنگناها و مشکلات اقتصادی در صورت قطع رابطه با مشرکان و تکیه بر اقتصاد داخلی را به مؤمنان وعده داده است» [۵۹]. قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ» [۶۰] (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، محققاً بدانید که مشرکان نجس و پلیدند و بعد از

راه ابتکار بیفزایند، امید است که کشور خودکفا شود و از دیوژگی از دشمن نجات یابد» [۶۳].

اقتصاد مقاومتی و الزامات آن

راهکار اساسی برای مقابله با تحریم اقتصادی دشمن، اقتصاد مقاومتی است. شق دوم آیهی ۵۲ سورهی مبارکه فرقان «وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا»، امر به مقابله با کفار و دشمن می‌فرماید. این مقابله در عرصه اقتصاد، همان مقاوم‌سازی اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است. اقتصاد مقاومتی دارای الزاماتی است. این الزامات را مقام معظم رهبری (مدظله) در دیدار کارگزاران نظام مطرح فرمودند: «۱- مردمی کردن اقتصاد با توجه به سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی؛ ۲- حرکت براساس برنامه و جلوگیری از تصمیم‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات؛ ۳- کاهش وابستگی به نفت و عنایت ویژه به صنایع دانش‌بنیان؛ ۴- مسئله مدیریت مصرف و خودداری دستگاه‌های حاکمیتی از مصرف کالای غیر تولید داخلی؛ ۵- توجه به شعارهای اول سال در زمینه سامان‌دهی اقتصاد کشور؛ ۶- مراقبت و ممانعت از آسیب‌پذیری نظام اقتصادی در مقابل ترفندهای دشمنان» [۶۴]. یکی از مسائل مهم در عرصه اقتصاد، مسئله مدیریت مصرف است. مدیریت مصرف از جمله مسائلی است که رهبر معظم انقلاب (دام عزه) آن را به عنوان یکی از الزامات اقتصاد مقاومتی برشمرده‌اند. اهمیت این مسئله آن جایی بیشتر ظهور پیدا می‌کند که آن را به دستگاه‌های حاکمیتی و نیز آحاد جامعه مرتبط سازیم. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام)، این امر را در کلام کوتاهی تحت عنوان میانه‌روی مطرح کرده می‌فرماید: «مَاعَالَ مِنْ اِقْتِصَادٍ» [۶۵] (آن که میانه‌روی کند، تهی دست نخواهد شد). در شرح نهج‌البلاغه مرحوم خوبی می‌خوانیم: «فی الحدیث مَاعَالَ مَقْتَصِدٌ وَلَا یُعِیلُ اَی مَا فَتَقَرَ مِنْ لَیْسَ فِی الْاِنْفَاقِ وَلَا یَقْتَرُ» [۶۶]. هم چنین مرحوم قطب راوندی در شرح نهج‌البلاغه آورده: «مَاعَالَ اَی مَا فَتَقَرَ وَاقْتَصَدَ فِی النِّفْقَةِ: اَی لَمْ یَسْرِفْ وَ لَمْ یَقْتَرْ، وَ کَانَ بَیْنَ ذَلِکَ قَوَامًا» [۶۷].

از دیگر الزاماتی که مقام معظم رهبری (مدظله) در خصوص اقتصاد مقاومتی مطرح می‌فرمایند، توجه جدی به ترفندهای دشمنان و مراقبت از نظام اقتصادی کشور و ممانعت از آسیب‌پذیری آن است. از مصادیق بارز این ترفندها می‌توان به مسئله احتکار اشاره نمود.

مولا علی (علیه‌السلام) در نامه خود به مالک اشتر این مسئله را این گونه گوشزد می‌فرماید: «فَامْنَعُ مِنَ الْاِحْتِکَارِ، لِانَّ رَسُوْلَ اللهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آله) مَنَعَ مِنْهُ. وَ لَیْکِنَّ الْبَیْعَ بَیْعًا سَمْحًا: بِمَوَازِیْنِ عَدْلٍ وَ اَسْعَارٍ، لَا تُجْحَفُ بِالْفَرِیْقِیْنِ مِنَ الْبَائِعِ وَ الْمُبْتَاعِ. فَمَنْ قَارَفَ حِکْرَةً بَعْدَ نَهْیِّکَ اَیَّاهُ فَتَکَلَّ بِهِ، وَ عَاقِبَهُ فِی غَیْرِ اِسْرَافٍ» [۶۸] (پس از احتکار جلوگیری کن، که رسول خدا (صلی‌الله علیه و آله) از آن جلوگیری می‌کرد، باید خرید و فروش در جامعه اسلامی به سادگی با موازین عدالت انجام گیرد، با نرخ‌هایی که بر فروشنده و خریدار زبانی نرساند، کسی که پس از منع تو احتکار کند، او را کیفر ده تا عبرت

دیگران شود، اما در کیفر او اسراف نکن) «الاحتکار: حبس المنافع عن النَّاسِ عِنْدَ الْحَاجَةِ اِلَیْهَا، وَ وَرَدَ النَّهْیُّ الشَّرْعِیُّ عَنِ ذَلِکَ فِی الْاِجْتِنَاسِ اَلَّتِی یَعْمُ نَفْعُهَا وَ یَکْثُرُ الْحَاجَةُ اِلَیْهَا» [۶۹].

راهکارهای دفاع اقتصادی و اقتصاد مقاومتی

پس از بیان الزامات اقتصاد مقاومتی، ضروری است به بررسی راهکارهایی برای دفاع اقتصادی و اقتصاد مقاومتی پرداخته شود؛ «برنامه‌ریزان اقتصادی کشور در قبال تهاجم اقتصادی باید به دنبال طراحی کلان اقتصادی براساس فرصت‌ها و قابلیت‌های ملی و فراملی باشند و برای تهدیدهای پیش رو برنامه‌ریزی کارآمد نمایند که به برخی از این راهکارها اشاره می‌گردد: ۱- تدوین نقشه‌ی جامع اقتصاد کشور با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌های اقتصادی ملی و فراملی؛ ۲- بومی‌سازی نقشه‌ی جامع و به روزرسانی آن و سپس فوق روزرسانی برنامه، مدیریت و تولید؛ ۳- گسترش پارک‌های علم و فناوری و مراکز دانش‌بنیان علم و تولید؛ ۴- ایجاد بانک اطلاعات نیازهای داخلی مراکز تولیدی و ارائه آن به مراکز دانشگاهی برای ساخت و خودکفایی داخلی سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای تولیدی؛ ۵- ایجاد ارتباط کارآمد براساس معادله‌ی اقتصادی "بُرد - بُرد" در سطوح بین‌المللی به ویژه کشورهای همراه؛ ۶- ایجاد مراکز اقتصادی در کشورهای دوست برای بهره‌وری بیشتر و فرار از تحریم‌های جهانی؛ ۷- توسعه صادرات جامع و پرهیز از صادرات تک پایه‌ای و کنترل و جلوگیری از واردات غیرضرور؛ ۸- تشکیل اتحادیه‌های کشورهای مشترک المنافع و دوست و نیز فعال‌سازی کارآمد جهانی اتحادیه‌های موجود مانند: "ا.ک.و"، "ا.پ.ک"، "ا.پ.ک گاز و پتروشیمی"؛ ۹- ایجاد امنیت اقتصادی داخلی و خارجی برای سرمایه‌گذاری مطمئن؛ ۱۰- برخورد قاطع و قانونی با جرایم اقتصادی و کنترل تجارت و بازار؛ ۱۱- حذف قوانین زاید و دست و پاگیر اقتصادی؛ ۱۲- مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری‌های کلان اقتصادی با توسعه‌ی اوراق مشارکت؛ ۱۳- گسترش زیرساخت‌های کشاورزی، انرژی، حمل و نقل، تجارت، صنعت و معدن؛ ۱۴- ارتقای سطح کیفی کار و کالا در حد استانداردهای بین‌المللی و فراتر از آن؛ ۱۵- حذف واسطه‌های غیرضروری در توزیع محصولات صنعتی، کشاورزی و سبد غذایی مردم؛ ۱۶- گسترش تعاونی‌های تولیدی و خدماتی؛ ۱۷- غالب کردن گفتمان "جهاد اقتصادی" و آموزش‌های لازم در سطوح مختلف جامعه؛ ۱۸- توسعه‌ی نمایشگاه‌های حقیقی و مجازی داخلی و خارجی؛ ۱۹- ایجاد رقابت سالم و مفید و ارتقاء زای اقتصادی در بین مراکز تولیدی؛ ۲۰- طراحی و مدیریت تأمین هزینه‌های اقتصادی داخلی از مالیات به شکل مناسب؛ ۲۱- حمایت از مشاغل زودبازده و خانگی و توسعه‌ی عملکرد اقتصادی مراکز حامی مستمندان "کمیتة امداد امام" و "بهبیستی" برای تأمین اعتبار خود و توسعه، پیشرفت، اشتغال‌زایی و خودکفایی افراد تحت پوشش؛ ۲۲- ایجاد راه ترانزیت بین‌المللی کار و کالا و حمل و نقل در کشور» [۷۰].

نتیجه‌گیری

ذی‌صلاح آمریکایی از آن با عنوان «تحریم‌های فلج‌کننده» یاد کرده‌اند.

راهکار اساسی برای مقابله با تحریم اقتصادی دشمن، اجرای اقتصاد مقاومتی است. شق دوم آیه ۵۲ سوره‌ی مبارکه‌ی فرقان «وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» امر به مقابله با کفار و دشمن می‌فرماید.

مقاوم‌سازی اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی دارای الزاماتی است؛ از قبیل: مردمی کردن اقتصاد با توجه به سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی، حرکت براساس برنامه و جلوگیری از تصمیم‌های خلق‌الساعة و تغییر مقررات، کاهش وابستگی به نفت و عنایت ویژه به صنایع دانش‌بنیان، مسئله مدیریت مصرف و خودداری دستگاه‌های حاکمیتی از مصرف کالای غیر تولید داخلی، توجه به شعارهای اول سال در زمینه سامان‌دهی اقتصاد کشور، مراقبت و ممانعت از آسیب‌پذیری نظام اقتصادی در مقابل ترفندهای دشمنان.

در این راستا راهکارهایی برای دفاع اقتصادی منظور شده است. این راهکارها بایستی براساس فرصت‌ها و قابلیت‌های ملی و فراملی، و با توجه به تهدیدهای پیش‌رو برنامه‌ریزی و طراحی شوند. اهم این راهکارها عبارتند از: تدوین نقشه‌ی جامع اقتصاد کشور، بومی‌سازی نقشه جامع و به‌روزرسانی آن، گسترش پارک‌های علم و فناوری و مراکز دانش‌بنیان علم و تولید، ایجاد بانک اطلاعات نیازهای داخلی مراکز تولیدی، ایجاد مراکز اقتصادی در کشورهای دوست برای بهره‌وری بیشتر، توسعه صادرات جامع و پرهیز از صادرات تک پایه‌ای، تشکیل اتحادیه‌های کشورهای مشترک‌المنافع و دوست و... با رعایت الزامات و راهکارهای اقتصاد مقاومتی می‌توان تحریم‌ها را به فرصت تبدیل نمود. احادیث فراوانی از حضرات معصومین (علیهم‌السلام) در طلب معیشت و کسب روزی حلال نقل شده که این امر ارزش و اهمیت تلاش و کوشش را در فرهنگ متعالی اسلام به ما نشان می‌دهد.

تمرکز اصلی دشمن بر روی مسئله اقتصاد است. این امر ناشی از اهمیت مسئله اقتصاد، به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی برای ایجاد کشور اسلامی است. دشمن به درستی پی برده است که ایجاد کشور اسلامی، مقدمه تحقق تمدن عظیم اسلامی است و در صورت طلوع خورشید تمدن اسلامی، تمدن‌های الحادی حاکم بر جهان رنگ باخته و رو به زوال خواهند رفت. بنابراین حاکمان و فرمانروایان این تمدن‌ها تمام تلاششان را برای مبارزه و مقابله با پایه‌ریزی بنای اقتصادی بر مبنای دین اسلام و شریعت محمدی (صلی‌الله علیه و آله)، به کار گرفته‌اند. در این عرصه وظیفه فرزندان مکتب اسلام چیزی نیست جز کوشش جهادگونه برای شکل‌گیری نظام اقتصادی اسلام. انقلاب اسلامی ایران به جهت ماهیت استکبارستیزی و نپذیرفتن سلطه بیگانگان با خصومت‌ها و کارشکنی‌های بسیار مواجه بوده است. یکی از ابزارهای قدرتمند دشمنان علیه کشورمان اقتصاد است. به کارگیری ابزار اقتصادی توسط دشمن علیه نظام ما دو صورت دارد: «نفوذ اقتصادی» و «تحریم اقتصادی». راهکار جهاد کبیر در عرصه اقتصاد «هضم نشدن در هاضمه اقتصاد جهانی» و «اجرای اقتصاد مقاومتی» است. این دو راهکار، همان راه‌های مقابله با دشمن در خصوص نفوذ اقتصادی و تحریم اقتصادی است. در صورت توفیق در اسیر نشدن در چنگال اقتصاد جامعه جهانی و هضم نشدن در آن، راه نفوذ اقتصادی دشمن سد خواهد شد و هم‌چنین با اجرای اقتصاد مقاومتی، تحریم‌های دشمنان به شکست منجر خواهد گردید.

دشمن برای نفوذ در اقتصاد کشورها از دو شیوه بهره می‌برد: «تصمیم‌گیری» و «تصمیم‌سازی». با عنایت به آیه شریفه‌ی ۵۲ سوره مبارکه فرقان، شق اول این آیه «فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ» که عبارت از تبعیت نکردن از کفار و نپذیرفتن سلطه آنان است، راهکار مبارزه با نفوذ اقتصادی دشمن می‌باشد.

تحریم‌های اقتصادی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران، شامل تحریم‌های چندجانبه، یک‌جانبه و تحریم‌های کنگره آمریکا می‌باشد. این تحریم‌ها هم بر بخش‌های اقتصادی و نیز بر متغیرهای اقتصادی نظام تأثیرات بسیار مخربی داشته، تا آن جا که مراجع

References

1. Imam Khamenei, Seyyed Ali Al-Husseini (Statements in the meeting of the youth of North Khorasan, 7/23/2012).
2. Abdali Mohammadi, Akbar, (1396) Resistance Economics of the Interpretation of the Great Jihad, Qom, University Jihad. (P. 31).
3. Mesbah Yazdi, Mohammad Taqi, (2009) The best and the worst from the perspective of Nahj al-Balaghah, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (Pp. 244 and 245).
4. Clergy, Mustafa, (2007) Islamic Defense System, Qom, Islamic Revolutionary Guard Corps. (P. 7).
5. Ragheb Isfahani, Hussein Ibn Muhammad, (1412) The contents of the words of the Qur'an, researcher and corrector; Davoodi, Safwan Adnan, Beirut, Dar al-Qalam. (P. 101).
6. Mustafawi Tabrizi, Hassan, (2007) Research on the Words of the Holy Quran, Volume 2, Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance. (C 2 / p 127).
7. Najafi, Mohammad Hassan, (1981) Jawahar al-Kalam, Volume 3, Beirut, Darahiyah Al-Tarath Al-Arabi. (J3 / p.21).
8. Al-Ameli, Zayn al-Din ibn Ali (Shahid Thani), (1410) Al-Rawdah al-Bahiyyah in the explanation of Al-Damashqiyah, Volume 2, Qom, Amir. (C 2 / p 379).
9. Ibn Abedin, Mohammad Damin Ibn Umar, (1407) Rejection of Al-Muhtar Ali Al-Dar Al-Mukhtar, Volume 3, Beirut, Darahiyah Al-Tarath Al-Arabi (vol. 3 / p. 217).
10. Imam Khamenei, Seyyed Ali Al-Husseini, (Statement in the meeting between the chairman and members of the Assembly of Experts, 6/3/1695).
11. Saeedi Shahroudi, Ali, (2016) The Great Jihad and its role in protecting the Islamic Revolution, Insightful Cultural Quarterly of Payam, No. 123, (pp. 17-18).
12. Piroozmand, Alireza, (1397) The Great Jihad and the meaning of non-compliance and resistance in the cultural sector, Bi-Weekly Organized Cultural Weekly, Sixth Year, No. 59, pp. 47-42 (p. 43).
13. Shakibafar, Shahrbanoo, (2012) Animals and Seeds, Enmity and Anti-Enmity from the Perspective of Islam, Journal of the Development of Islamic Education, Volume 24, Number 84, pp. 19-19. (P. 14).
14. Shakibafar, Shahrbanoo, (2012) Animals and Seeds, Enmity and Anti-Enmity from the Perspective of Islam, Journal of the Development of Islamic Education, Volume 24, Number 84, pp. 19-19. (Pp. 14 and 15).
15. Nahj al-Balaghah (Sermon 147).
16. Nouri, Hussein Ibn Mohammad Taqi, (1408) Mustadrak al-Wasayil wa Mustanbat al-Masa'il, Volume 13, researcher and corrector; Al-Albayt Institute, peace be upon them, Qom, Al-Albayt Institute, peace be upon them. (C 13 / p 14).
17. Harr Ameli, Muhammad ibn Hassan, (1409) Shiite means, volume 1, researcher and corrector; Al-Albayt Institute, peace be upon them, Qom, Al-Albayt Institute, peace be upon them. (J1 / p. 92).
18. Agha Jamal Khansari, Mohammad Ibn Hussein, (1987) Aqa Jamal Khansari's commentary on Gharr al-Hakam and Dar al-Kalam, Volume 7, researcher and corrector; Hosseini Armavi Mohaddes, Jalaluddin, Tehran, University of Tehran. (P. 219).

19. Poetry, Muhammad ibn Muhammad, (Bita) Jame Al-Akhbar, Najaf Ashraf, Haidarya Press. (P. 139).
20. Nouri, Hussein Ibn Mohammad Taqi, (1408) Mustadrak al-Wasa'il wa Mustanbat al-Masa'il, Volume 13, researcher and corrector; Al-Albait Institute, peace be upon them, Qom, Al-Albait Institute, peace be upon them. (C 13 / p 12).
21. Majlisi, Muhammad Baqir bin Muhammad Taqi, (1403) Baharalanwar, Volume 91, Beirut, Darahiya Al-Tarath Al-Arabiya. (P. 125).
22. Tamimi Amadi, Abdul Wahed Ibn Mohammad, (1366) Tasnif Gharr al-Hakam and Dar al-Kalam, researcher and corrector; Drayati, Mustafa, Qom, Propaganda Office. (P. 463).
23. Ibn Shu'bah al-Harrani, Hasan ibn Ali, (1404) The gift of the intellect, researcher and corrector; Ghaffari, Ali Akbar, Qom, Seminary Teachers Association. (P. 80).
24. Nahj al-Balaghah (Wisdom 175 / p. 501).
25. Kargar, Ali, (1397) Explanatory statement of the second step of the revolution: Sokhan Hadi Chronicle, No. 362, pp. 2-21. (P. 2).
26. Imam Khamenei, Sayyid Ali Al-Husseini, statements. (Pp. 25-27).
27. Generosity, Nasrollah, (2010) The pathology of the Islamic Revolution from the perspective of the will of Imam Khomeini, Volume 2, Tehran, Training and Education of the Basij Organization of the Oppressed. (Vol. 2, pp. 275 and 276).
28. Imam Khamenei, Seyyed Ali Al-Husseini, Statement of the second step of the revolution addressed to the Iranian nation. (Statements in the meeting of workers, 7/2/1390).
29. Tayeb, Mehdi, (1397) The Possibility of Realizing the Great Jihad and Analyzing the Leading Khorramshahr, Bi-Weekly Organizational Cultural Weekly, Volume 6, Number 59, pp. 18-22. (Pp. 20 and 21).
30. The Holy Quran (Examiner / 9).
31. The Holy Quran (Al-Imran / 118).
32. The Holy Quran (Al-Imran / 118).
33. Babaei, Mohammad Baqer, (1396) Strategy to deal with the flow of influence from the perspective of the Qur'an, Journal of Defense Policy, Twenty-fifth year, No. 98, pp. 163-189 (p. 169)
34. Moin, Mohammad, (2005) Persian Culture, Tehran, Sarayesh Publishing. (P. 1116).
35. Zarehpour, Shirin, (2016) The flow of influence in the Qur'an, Insight Information Center, News Code 290301. (p. 4).
36. Alavi, Seydihi and Mojahed, Farhang, (2017) A Study of the Components of Economic Influence in Foreign Investment Contracts with Emphasis on the "Iranian Oil Contract Model", Afagh-e-Azmat Magazine, Year 10, No. 35, pp. 63-92. (P. 68).
37. The Holy Quran (Maeda / 42).
38. Kayhan newspaper, 13/12/1594, infiltrations from the perspective of the Quran, news ID, 699775 ..
39. (Statements in the meeting of the chairman and members of the Assembly of Leadership Experts, 12/20/2015).
40. (Statements in the meeting of the officials of the system, 2/4/1594).
41. Abdali Mohammadi, Akbar, (1396) Resistance Economics of the Interpretation of the Great Jihad, Qom, University Jihad. (P. 83).
42. The Holy Quran. (Maeda / 55).
43. The Holy Quran. (Women / 75).
44. The Holy Quran. (Baqarah / 120).
45. The Holy Quran (Nisa / 5).
46. Javaherdehi, Ali, (1397) Strategies to counter the siege and economic sanctions

from the perspective of the Quran, Kayhan newspaper, July 13th.

47. Information newspaper, daily report, 12/26/1398.

48. Arai, Vahid and Mirza Amraji, Mehrnoosh, (2017) Economic sanctions from the perspective of international law, with emphasis on economic sanctions against the Islamic Republic of Iran on the nuclear issue, Political Strategy Quarterly, First Year, No. 2, pp. 109-135. (P. 1).

49. Abdali Mohammadi, Akbar, (1396) Resistance Economics, Interpretation of the Great Jihad, Qom, University Jihad. (P. 129)

50. Zarehpour, Shirin, (2015) The flow of influence in the Qur'an, Insight Information Center, News Code 290301. (p. 7).

51. (Nahj al-Balaghah, Wisdom 384).

52. (Nahj al-Balaghah, Wisdom 384)

53. (Nahj al-Balaghah, Wisdom 380)

54. (Nahj al-Balaghah, Wisdom 385)

55. The Holy Quran (Al-Imran / 111).

56. Makarem Shirazi, Nasser, (1374) Sample Interpretation, Volume 3, Tehran, Islamic Library. (J3 / p.51).

57. The Holy Quran (parties / verses 7 to 25).

58. The Holy Quran (Yusuf / verses 47 to 55).

59. Javaherdehi, Ali, (1397) Strategies to deal with the siege and economic sanctions from the perspective of the Quran, Kayhan newspaper, July 13th.

60. The Holy Quran (Repentance / 28).

61. Imam Khamenei, Seyyed Ali Al-Husseini (Statements in the meeting of regime officials and guests of the Islamic Unity Conference, 11/10/2012).

62. Imam Khamenei, Seyyed Ali Al-Husseini (Statements in the crowd of Tabriz, 11/28/2012).

63. Imam Khomeini, Seyyed Ruhollah, (Bita) Sahifa Enqelab, Divine Political Will of the Supreme Leader of the Islamic Revolution, Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance. (P. 26).

64. Imam Khamenei, Seyyed Ali Al-Husseini (Statements on 5/3/2012)

65. (Nahj al-Balaghah, Wisdom 140).

66. Khoei, Mirza Habibullah Allah Hashemi, (1358) Minhaj al-Bara'a in the explanation of Nahj al-Balaghah, volume 18, corrected; Seyyed Ibrahim Mianji, Tehran, Islamic Library. (C 18 / p 338).

67. Qutbaravandi, Saeed Ibn Habbaullah, (1364) Minhaj Al-Bara'a Fi Sharh Nahj al-Balaghah, Volume 3, Editor; Abdul Latif Kohkamri, Qom, Ayatollah Marashi Najafi Public Library. (C 3 / p 319).

68. (Nahj al-Balaghah, letter 53).

69. Ibn Maysam, Maysam Ibn Ali Bahrani, (1987) The authority of Mesbah al-Salkin, Mashhad, Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation. (P. 55).

70. Safaei Bushehri, Gholam Ali, (2013) Soft War, Bushehr, Valangar. (Pp. 44-48).